

Geachte minister,

Geachte dames en heren

U die door uw aanwezigheid andermaal blijkt geeft van uw voortdurende interesse in een betere justitie,

Het menselijk hart

Tart

Alle verbeelding;

Alle vergelding.

Onze Grote Raad

Vergeldt kwaad

Met wet en maat.

Zo ver staan wij.

Verder gaan wij.

Rechtvaardigheid

Is ons enig richtsnoer.

Barmhartigheid

Is ons enige roer.

Rechtvaardigheid, barmhartigheid:

Zo moeilijk samen te vinden.

Rechtvaardigheid, barmhartigheid:

Zo kostbaar samen te binden.

Dit zijn enkele regels uit een “zucht van verlichting”, de tekst die Leen Huet schreef voor Op.recht.mechelen.

Onder de noemer de wet en het hart gaat zij in op twee beroemde zaken die door de Grote Raad te Mechelen werden beslecht. Opgericht in 1473 nam de Grote Raad in 1616 zijn intrek in het Hof van Savoye. Sindsdien, gedurende vier eeuwen lang dus, wordt op deze plaats recht gesproken. Met Oprecht Mechelen wilden wij aan deze verjaardag bijzondere aandacht besteden, en hierbij niet alleen achteruit maar vooral vooruit kijken.

We leggen vandaag met grote overtuiging een groenboek met 15 voorstellen voor een betere justitie voor. Het zijn niet de eerste verbetervoorstellen voor justitie, en sommige hebt u mogelijk al in één of andere vorm gehoord. Wat echter zonder meer uniek is, is het feit dat deze voorstellen zijn voortgekomen uit een zeer uitgebreide dialoog, via de rondetafels en de congressen, tussen enerzijds honderden gebruikers van justitie en anderzijds de professionele beoefenaars ervan. Deze plannen komen niet uit de hoed van enkele professoren of magistraten, maar zijn wat uit de samenleving naar voor komt wanneer je die bevroegt over justitie en dit linkt aan wat experts denken. Even uitzonderlijk is dat deze voorstellen het resultaat zijn van een quasi-consensus van de verschillende actoren van justitie in Mechelen, over de belangen van hun respectieve beroepsgroepen heen. Deze beide elementen geven aan dit groenboek een grote legitimiteit en relevantie. De voorstellen zijn bovendien realistisch en op korte termijn haalbaar zonder grote bijkomende middelen.

Wij willen deze voorstellen kort toelichten.

Vooreerst moet een voorafgaande voorwaarde vervuld worden.

Verdedig de rechtsstaat!

Op het Europees forum voor de mensenrechten georganiseerd door Oprechtmechelen was onder meer Navi Pillay te gast, advocate ten tijde van de apartheid in Zuid-Afrika en later VN-mensenrechtencommissaris.

Op de vraag waarom ze bereid was om naar Mechelen te komen voor dit festival, antwoordde ze dat ze dit deed uit bewondering voor onze instellingen. Ze verwees naar de Grote Raad en naar het belang van dergelijke instellingen voor een rechtsstaat, en keek bewonderend naar onze traditie. De eerste en voorafgaandelijke opdracht voor justitie moet dan ook een veel assertievere verdediging van de rechtsstaat zijn. Justitie kan niet functioneren in een context waar rechters niet onafhankelijk recht kunnen spreken, waar het belang van de rule of law niet wordt erkend, waar de rechtsstaat wordt omzeild. Onze traditionele reserve lijkt in de veranderende tijdsgeest meer en meer op een schuldig verzuim waarbij we onze eigen fundamenten laten ondergraven.

Vervolgens moet er gefocust worden op de basis en dat is de organisatie van justitie. Doorheen de vele opmerkingen ter zake was er één constante: justitie is een structuur uit vervlogen tijden en kan geen moderne publieke organisatie worden genoemd.

Ontwikkel een langetermijnvisie voor justitie als bijzondere maatschappelijke dienstverlening

Geef justitie een nieuwe organisatiestructuur

Wat is de visie van justitie, en van haar actoren, zetel, openbaar ministerie en balie? Wat vormt hun leitmotiv, waar willen ze naartoe? Wat zijn hun grenzen en hun waarden? Waarop willen ze worden afgerekend? Een moderne publieke organisatie stelt deze vragen centraal en wint zo aan legitimiteit. Dat alles is echter nog ver te zoeken, met als gevolg dat hervormingen soms alle richtingen uitgaan.

Welke cultuur willen we vervolgens in die organisatie zien? Justitie staat niet op zich en haalt zijn legitimiteit niet uit zichzelf. Centraal moet dan ook staan dat justitie een bijzondere maatschappelijke dienstverlening is, onafhankelijk, maar niet geïsoleerd, waarbij de noden van wie op haar een beroep moet doen, daadwerkelijk centraal moeten staan. Justitie moet dringend werk maken van een dergelijke visie, hierbij actief luisterend naar haar basis en naar haar partners, in onderling overleg.

De organisatie heeft een duidelijke visie en cultuur nodig, maar hoognodig ook een betere structuur. Justitie mist een duidelijke beleidsvoering en beslissingsstructuur, en evidente hefboomen, zoals bij voorbeeld voor het cruciale, maar hopeloos versnipperde personeelsbeleid.

Creëer één rechtbank en één openbaar ministerie per provincie

Doorheen de gesprekken kwam telkens opnieuw het onbegrip naar voor over het naast elkaar bestaan van vrederegerechten, politierechtbanken, eerste aanleg, koophandel, arbeidsrechtbank, auditoraat en parket. Dit onderwerp ligt zeer gevoelig en mag niet fout begrepen worden als een gebrek aan respect voor de bijzondere expertise en aanpak in bij voorbeeld een arbeidsrechtbank of een vrederegerecht, die op zich moet behouden blijven.

Een dergelijke versnipperde organisatie mist echter de noodzakelijke interne en externe afstemming. Een burger wil naar de rechtbank, niet een zoektocht ondernemen naar de juiste rechtbank. Justitie moet zich klantgericht organiseren. De werkprocessen zijn zeer gelijklopend, maar toch heeft iedere entiteit aldus zijn eigen manier van werken en staan er op alle locaties ondoordringbare schotten, wat de efficiëntie geen goed doet. Eén voorbeeld: iemand die bij voorbeeld in Antwerpen als griffier aan de slag wil gaan, moet tot 8 concurrentiële, parallelle selecties ondergaan. Dergelijk versnipperde organisatie, met vele en vaak kleine entiteiten, vormt ook een hypotheek voor een grotere autonomie van de rechtbanken en parketten, en voor een betere verdeling van de middelen. Een structuur met één rechtbank en één parket per provincie, en een Parket-generaal en een Hof van beroep voor Vlaanderen, Brussel en Wallonië, maakt van het huidige Mexicaans leger een slanke, overzichtelijke organisatie.

Bouw stevige federale ondersteuningsdiensten voor justitie uit

Het Openbaar Ministerie, met zijn hiërarchische structuur, staat op dit domein al een stuk verder, maar bij de rechtbanken en hoven is elke centrale inhoudelijke ondersteuning afwezig. Er was een tijd dat je als rechter 's ochtends het staatsblad las en enkele tijdschriften met rechtspraak en rechtsleer, en zo op alle domeinen kon bij blijven. Intussen is het recht enorm gegroeid en specialistisch geworden, maar wij werken nog steeds op dezelfde manier. Dergelijk gebrek aan inhoudelijke stroomlijning is nefast voor de kwaliteit en voor een gepaste inzet van de middelen. Het maakt dat je als organisatie zeer zwak staat en een informatisering al snel blijft steken in de talrijke plaatselijke verschillen. Dit betekent wel tevens dat de magistratuur meer dwingende afspraken moet leren aanvaarden voor wat de organisatie van de rechtspraak betreft.

Aansluitend hierbij: *Zet een federaal kenniscentrum Europees recht op poten*

De Grote Raad was destijds bevoegd voor een gebied dat nu verdeeld is over verschillende Europese landen. We leven in een Europese juridische ruimte maar gedragen ons er niet naar. Die ruimte is soms nog onvolkomen, wat moet verholpen worden, maar bovenal is de kennis van het Europese recht, dat in zeer vele beslissingen relevant is, nog sterk ontoereikend, bij burgers, advocaten en rechters, wat dringend moet worden bijgesteld.

Niet enkel de organisatie, maar ook de manier waarop we aan recht doen moet anders.

Voorzie een jaarlijks onderzoeksbudget voor justitie

Een wetgever, maar ook een rechter doet aan beleid en maakt keuzes. Die keuzes moeten waar mogelijk meer wetenschappelijk onderbouwd worden en minder afhangen van intuïtie. Omdat de wetgever of de rechter het gezegd heeft, volstaat niet meer als antwoord. Heel wat oordelen hebben een belangrijke menswetenschappelijke kant waarvoor er meer ondersteunend onderzoek nodig is. Zo duurde het bij voorbeeld 10 jaar eer de effecten van de wet op het gelijk verblijf voor kinderen grondig werden bestudeerd. Intussen werden er aan duizenden kinderen en ouders regelingen opgelegd op basis van principes die na onderzoek in twijfel worden getrokken.

Verlaat het klassieke tornooimodel waar mogelijk

Maria Arpa van het Centre for Peaceful Solutions in London gaf op het congres rond justitie en welzijn een bijzonder krachtige workshop. Zij zette de deelnemers op overtuigende wijze aan om te kiezen voor “to dialogue” in plaats van “to debate”, wat perfect kan worden toegepast op onze justitie. Te veel zaken verlopen nog volgens het klassieke tornooimodel waarin wij allen zijn opgegroeid en opgeleid: is er een conflict, dan starten we een procedure, we gaan vol voor ieders standpunt, waarop de rechter een winnaar uitroept. Voor heel wat zaken hoeft dit tornooimodel niet. Zowel binnen de rechtbank als er buiten, moeten we waar mogelijk naar alternatieven zoeken. Een goede “dialogue”, omgeven met de nodige waarborgen, biedt vaak een meer duurzame, creatieve en effectieve oplossing dan de klassieke rechtsstrijd. Een geschil behoeft minder een winnaar, dan wel een goede oplossing. De burger is overigens niet meer die analfabeet uit de tijd van de Grote Raad, maar wil actief bij zijn zaak worden betrokken.

Stimuleer ook in strafzaken meer echt herstel

Maak een integrale, multidisciplinaire aanpak van delinquenten mogelijk

Ook strafzaken handelen we nog af als eeuwen terug. Te vaak is dit vooral een moeizaam procedureel gevecht geworden, waar de effectiviteit van de justitiële tussenkomst beperkt blijkt. Verslaafden zijn na een dure procedure, nog steeds of nog meer verslaafd, de jonge crimineel zit nog meer in een doodlopende straat,... De effectiviteit van de tussenkomst van justitie moet omhoog waarbij meer moet gestreefd worden naar daadwerkelijk herstel ten aanzien van het slachtoffer en de maatschappij. De hefboom van justitie, met name het gebruik van dwangmiddelen, moet hierbij niet zomaar worden ingezet om te straffen, maar nog meer om een daadwerkelijke gedragsverandering te bekomen. De interventies van justitie en welzijn moeten voor bepaalde delinquenten beter gecoördineerd worden via een integrale aanpak, met respect voor ieders positie.

Stem de werking van justitie af op de diversiteit van de samenleving

Breng meer diversiteit in de personeelssamenstelling van justitie

Diversiteit. We hebben de zoektocht gedaan: waar en op welke manier is justitie bezig met de steeds diverser wordende samenleving en met een steeds diverser wordend publiek? Diversiteit mag dan wel steeds meer de centrale maatschappelijke problematiek zijn, onze zoektocht heeft zo goed als niets opgeleverd. Meer dan vroeger moet Justitie responsief zijn en aansluiten bij de maatschappij. Tegelijk is justitie er ook om grenzen te trekken en grondrechten tegen elkaar af te wegen. Waar liggen de uitdagingen en de knelpunten? Hoe te werk te gaan bij botsende rechtsstelsels (en de botsende achterliggende culturen)? Net als voor de politiek geldt ook voor justitie dat de mate waarin ze goede antwoorden zal weten te vinden op deze problematiek, in belangrijke mate bepalend zal zijn voor het vertrouwen dat ze zal genieten. Hoog tijd dus om meer te werken rond deze thema's. Hetzelfde geldt voor de samenstelling van het personeel van justitie dat tot nog toe enkel bij het onderhoudspersoneel divers kan worden genoemd. Dit weerspiegelt zich in het beleid en in de beslissingen van rechtbanken en parketten, dreigt tot legitimiteitsvragen te leiden en vereist dan ook initiatief.

Richt een federaal bureau op voor klare, juridische taal

Recht is taal. En deze taal legt hoge barrières voor de burger waar deze niet mogen liggen. Telkens opnieuw in de rondetafels kwam de problematiek van het taalgebruik naar voor. In het sociaal-artistiek theater “het hof van savooien” werden brieven voorgelezen die inderdaad onbegrijpelijk zijn. Er werden al beperkte initiatieven genomen, maar justitie blijft van het probleem wegstaren omdat het jargon als een noodzakelijk kwaad wordt beschouwd. Nochtans zijn er wel degelijk mogelijkheden. We doen een voorstel voor een structurele aanpak van dit belangrijke probleem.

Creëer een omvattend, multidisciplinair onthaal in elke rechtbank

De wanhoop en de onmacht van Josef K werden door Abattoir Fermé krachtig verbeeld in hun versie van “het proces” van Franz Kafka. Justitie blijft voor vele burgers een hopeloos doolhof. Ook dat kwam in de rondetafels sterk naar voor. Men moet bijna juridisch geschoold zijn om enkel nog maar goed op weg te raken. Maar ook letterlijk. Mensen komen met een probleem en worden van hot naar her gestuurd, alles blijkt opgesplitst. Wanneer justitie echt geeft om die rechtzoekende moet dat anders. Het gaat hierbij niet zomaar over een onthaal, maar over een onthaal dat multidisciplinair en omvattend is, waar de burger daadwerkelijk wordt geholpen en eerstelijns juridisch advies vindt, juridische bijstand, de verschillende bestaande loketten, justitiële trajectbegeleiding, verwijzing naar welzijn,... en dit centraal, in ieder justitiegebouw, ondersteund door een performante website.

Kies voor een radicale digitalisering van procedures en rechtszorg

De Nederlandse professor Maurits Barendrecht van het Hiil Innovating Justice Centre wees ons op de afwezigheid van standaardisering en van opschaling van juridische dienstverlening. Anders gezegd, vele procedures zijn nog artisanale bereidingen waar dit

niet altijd nodig is. Velen beklemtoonden in de rondetafels dat ze zich beperkt voelen door de achterhaalde en hoogdrempelige organisatie van procedures. We moeten dan ook belangrijke delen van ons recht herschrijven vanuit een volledige digitalisering, standaardisering en opschaling van procedures. Dit kan de toegang tot het recht sterk verhogen, de kostprijs voor de burger doen zakken en zijn betrokkenheid vergroten.

Het unieke van deze voorstellen ligt zoals vermeld vooral in de brede participatie die er aan is vooraf gegaan. Maar de waarde van deze voorstellen mag ook niet geminimaliseerd worden: indien ze worden uitgevoerd krijgen we wel degelijk een andere justitie, steviger verankerd in de maatschappij. Indien justitie haar geloofwaardigheid wil verhogen, zal ze deze weg verder moeten volgen: haar isolement verder verlaten en vanuit haar onafhankelijkheid responsief zijn. Ik denk dat we met op.recht.mechelen een prachtig voorbeeld van een dergelijke aanpak hebben gerealiseerd, dat vooral in zijn open en participatieve manier van werken navolging moet krijgen.

Dit Groenboek is een duidelijke oproep aan de betrokken ministers, de korpschefs, de colleges van zetel en openbaar ministerie, de OVB, de FOD Justitie en de academische wereld om deze 15 voorstellen, krachtvoer voor een toekomstige, vitale justitie, te vertalen in hun respectieve beleid.

Wij houden eraan als vzw 400, en in het bijzonder mede namens mijn partners in crime stafhouder Ludo Kools en oud procureur Paul Lenaerts, iedereen te danken die aan dit groenboek heeft meegewerkt.

In het bijzonder gaat onze oprechte dank uit naar de deelnemers aan de rondetafels en de congressen, naar de sprekers, en naar professor Geert Vervaeke en zijn team dat het rechtswetenschappelijk luik heeft begeleid. Wat dit groenboek betreft zijn we ook dank verschuldigd aan Bloeme Van Roemburg en aan de uitgeverij Wolters Kluwer. Het stadsproject Oprechtmechelen was niet mogelijk geweest zonder de gewaardeerde steun van het college van burgemeester en schepenen van de stad mechelen, dat dit project met een niet evident onderwerp aandurfde. Onze dank gaat ten slotte in het bijzonder uit naar de intendant van het festival, Guido Wevers en naar zijn team. Guido bracht ons, juristen, durf en creativiteit bij, iets wat justitie in al haar hervormingen hoog nodig heeft.

Mag ik meneer de minister uitnodigen om het eerste exemplaar in ontvangst te nemen.

Bart Willocx
23.05.2017